

રઘુવીર યૌધરી

(જન્મ: 5-12-1938)

રઘુવીર દલસિંહ યૌધરીનું વતન બાપુપુરા (જિ.ગાંધીનગર) છે. નવલકથા, વાર્તા, નાટક, એકાંકી, નિબંધ, વિવેચન, રેખાચિત્ર, પ્રવાસ, ચિંતન, સંપાદન એમ સાહિત્યના મોટાભાગના પ્રકારોમાં તેમનું નોંધપાત્ર પ્રદાન છે. ‘અમૃતા’, ‘વેણુવત્સલા’, ‘ઉપરવાસ કથાત્રયી’, ‘લાગણી’, ‘ગોકુળ-મથુરા-દ્વારકા’, ‘સોમતીર્થ’ તેમની નોંધપાત્ર નવલકથાઓ છે; ‘આકસ્મિક સ્પર્શ’, ‘નંદીઘર’, ‘પ્રાણપ્રતિષ્ઠા’ તેમના મહત્વના વાર્તાસંગ્રહો છે; ‘અશોકવન’, ‘ઝૂલતા મિનારા’, ‘સિકંદર સાની’, નાટકના અને ‘ડિમલાઈટ’, ‘ત્રીજો પુરુષ’ એકાંકીના નોંધપાત્ર સંગ્રહો છે; ‘સહરાની ભવ્યતા’ અને ‘તિલક’ રેખાચિત્રનાં પુસ્તકો છે. તેમને રણજિતરામ સુવર્ણચંદ્રક, ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી એવોર્ડ અને સાહિત્ય અકાદમી દિલ્હીનો એવોર્ડ, દર્શક એવોર્ડ તથા સાહિત્ય માટેનો સર્વોચ્ચ રાષ્ટ્રીય જ્ઞાનપીઠ પુરસ્કાર એનાયત થયા છે.

આ એકાંકીમાં સંબંધ, વિચ્છેદ અને ફરી સંબંધ બંધાવાની ઘટનાઓ છે. અને તેનું કારણ પિતા વિરાટનું પુત્રી મનીષાની ક્ષમતા વિશેનું અજાણપણું છે. મનીષા અને નરેન લગ્ન ન કરી શક્યાં, પરંતુ તેમનો પ્રેમ જળવાયો છે. આબુ ઉપર પર્વતારોહણ દરમિયાન એક કુટુંબને રીંછથી બચાવવાનું મનીષાનું પરાક્રમ સૌને નવેસરથી વિચાર કરવા પ્રેરે છે. બાહ્ય બનાવો અને અંદર વહેતા પ્રવાહને લેખકે સંવાદમાં એવી રીતે ગૂંથ્યા છે કે એકાંકીનું રહસ્ય, પાત્રોનો પરિચય અને સુખદ અંત અહીં અખંડ રીતે પ્રગટ થાય છે. લેખકની સંવાદશક્તિ આ એકાંકીને બળકટ બનાવે છે.

પાત્રો : સલોની, નરેન, મનીષા, કનોજ, આનંદ, વિરાટ

(આબુ પર પર્વતારોહણ-શિબિરમાં આવેલાં સલોની અને કનોજ ખભે દોરડાં ભરાવી સ્ફૂર્તિથી ચાલ્યાં આવે છે. એમની વચ્ચે (૧) બાળપણના સ્નેહી નરેનને જોઈને મનીષા ભાષણ કરતાં અટકી ગયેલી. (૨) અકસ્માતો નડવા છતાં એણે હિમાલયનાં શિખરો સર કરેલાં અને (૩) ગઈ કાલે એણે એક કુટુંબને રીંછ સામે રક્ષણ આપી બચાવી લીધું - એ વિશે વાતચીત થાય છે. એ બંને હવે વનાધિકારી નરેનના નિવાસે આવી પહોંચ્યાં છે.)

સલોની: નરેનભાઈ, ગઈ કાલે ચારેકના અરસામાં તમે ભરત ટેન્ક પાસે થઈને પસાર થયા હતા?

નરેન: (પુસ્તક બાજુ પર મૂકતાં) હા, તમે લોકો એ વિસ્તારમાં હતાં ? તો મને બોલાવ્યો કેમ નહીં ? અહીં જંગલમાં કોઈ ઓળખીતો અવાજ કાને પડે એવું બનતું જ નથી. - મને કોઈ એ બોલાવેલો ?

સલોની: ના, તમને જોઈને કોઈક બોલતાં અટકી ગયેલું.

નરેન: મારા જેવા સાદા માણસને તારી આ ગોપિત વાણી નહિ સમજાય.

સલોની: લો, આ સમાચાર વાંચો. લો. એમાં ફોટો છે અને સમાચાર તમારા માટે અજાણ્યા નથી. બધાં પર્વતારોહકો જાણે છે. દીદીએ રીંછના હુમલામાંથી પેલા સુરતી કુટુંબને બચાવ્યું નહોતું ?

કનોજ: અહીંનાં રીંછ વિશે તો નરેનભાઈ જાણતા જ હશે.

નરેન: હા, એ માનવભક્ષી નથી હોતાં. માણસને જોઈને ઝનૂનથી પ્રતિકાર કરે છે, એમના હાથના પંજા આપણા મોં પર વાગી ગયા તો ભારે જોખમ અને આ સમાચાર મુજબ તો ભાગ્યે જ બચત. આઠ-દસ વર્ષનાં બે બાળકો સાથે નીકળનાર એ કુટુંબને ધન્ય છે.

કનોજ: કદાચ રસ્તો ભૂલ્યાં હશે અથવા અમારી ટુકડીને દૂરથી જોઈને ટૂંકો રસ્તો લીધો હશે.

સલોની: એમને ખબર હતી કે અહીં કોય તરીકે સેવાઓ આપતાં બહેન સુરતનાં છે, મનીષા દેસાઈ !

નરેન : (ધીમેથી) મનીષા ? સુરત ? ખેર, જે હોય તે . સારું થયું. આ સમાચાર છપાયા તેથી લોકો જરા સંભાળીને ફરશે.

સલોની: આમાં પણ તમને કશું રોમાંચક ન લાગ્યું ?

નરેન: તું કેમ આજે બધું આ રીતે પૂછે છે ? છે શું સલોની ?

સલોની: એ જ કે હું પૂછું છું એ બધું એળે જાય છે. તમે આવા શુષ્ક ક્યારથી થઈ ગયા ? મમ્મી તો કહેતી હતી કે મામાના નરેનભાઈ મોટા કવિ થશે.... કહે છે કે નૈસર્ગિક સૌંદર્ય પાછળ તમે ગાંડા હતા તેથી તો ફોરેસ્ટ ઓફિસરની તાલીમ લીધેલી.

નરેન: એમાં તથ્ય હશે. પણ મારી રીતે કહું તો હું માનવ - હૃદયના સૌંદર્ય પાછળ ગાંડો હતો. પ્રકૃતિ એની બાહ્ય છબિ હતી. પણ જીવનમાં એક અણધારી ક્ષણ આવી, ઊંડો આઘાત કરી ગઈ. મૂળ વસ્તુ ગુમાવ્યા પછી એની બાહ્ય છબિનો - આ નૈસર્ગિક સૌંદર્યનો પણ એટલો મહિમા ન રહ્યો. હવે માત્ર નોકરી કરું છું, અલબત્ત નિષ્ઠાથી.

સલોની: તમે લગ્નનાં બધાં માગાં કેમ પાછાં ઠેલો છો ? એટલા માટે કે મનીષા દેસાઈ નામની એક નમણી ને નાજુક કન્યા પર તમે કવિતાઓ લખતા પણ એણે લગ્નની ના પાડી-

નરેન: એ નમણી અને નાજુક હતી એ ખરું, પણ એના પર કવિતા નહોતો લખતો. હું એને જ કવિતા માનતો હતો. અને બીજું , એણે ના નહોતી પાડી. ખેર, એ નાજુક કન્યાનું નામ મનીષા હતું , અટક દેસાઈ અને ગામ સુરત હતું. તેથી આ ખડતલ અને નિર્ભય કન્યાને હું મારા પૂર્વજીવનની મનીષા માની લઉં ? હવે તો એની અટક પણ બદલાઈ ગઈ હશે.

સલોની: અને ન બદલાઈ હોય તો ? જે વ્યક્તિ નાજુક અને નમણી હોય એ જ ખડતલ અને નિર્ભય ન થઈ શકે ? આ મુદ્દા પર તો અમને કુમારી મનીષા દેસાઈએ એક દિવસ ભાષણ આપેલું. જુઓ, જરા ફોટો ધ્યાનથી જુઓ.

નરેન: આંખો તો એવી જ છે પણ સૈનિકબાળા જેવો યુનિફોર્મ ? ના ના, સલોની, એ ન હોય.

સલોની: તમે આ ફોટા સાથે તમારી કલ્પનામૂર્તિને સરખાવો છો કે મૂળ વસ્તુને ? મનીષા દેસાઈને ?

નરેન: એ મનીષાનું આવું રૂપાન્તર ? મારે અભિનંદન આપવા આવવું જોઈએ, જો ખાતરી થાય કે-

સલોની: પ્રયત્ન કરી જોઈએ. મનીષાબહેનને ખ્યાલ ન આવે એ રીતે.

નરેન: કનોજ, તું આનંદને અહીં મોકલશે ? હું પછી એની સાથે કેમ્પ પર આવી જઈશ.

સલોની: ચાલો વરંડામાં બેસીએ ! સૂર્યનો પ્રકાશ છે ત્યાં સુધીમાં આ તમારા બંગલાના ફૂલછોડની શોભા જોઈએ.

નરેન: તું ચાલ, ખુરશીઓ હું લાવું છું. મારી અત્યાર સુધીની નોકરીમાં આ સહુથી સુંદર મકાન મળ્યું છે ! જાણે કે હું અહીંનો માનવંતો મહેમાન ન હોઉં !

સલોની: અરે ! પેલો ગુલમોર કેવો ખીલ્યો છે !

નરેન: એની ઉમ્મર ખબર છે ? આપણા બંનેની ઉમ્મરના સરવાળાથી પણ વધારે હશે. નજર પડી ત્યારે મને પણ આવો જ પ્રશ્ન થયેલો ! આટલું ઘરડું ઝાડ આટલું પ્રફુલ્લિત થઈ શકે ?

(દૂર જોતાં)

અરે, આ પેલો દોડતો આવે એ તો મનીષાનો નાનો ભાઈ ! આટલાં વર્ષેય બાળક જ રહ્યો ! બરાબર ચાર-સાડાચાર વર્ષે હું એને જોઉં છું.

સલોની: હવે કંઈ બાકી છે ખાતરી કરી લેવામાં ?

નરેન: હા, મૂળ વસ્તુ, મનીષાનું મન.

સલોની: તમને દૂરથી જોતાં જ જેની વાણી ખોવાઈ ગયેલી, તેના મન વિશે બાતમી આપનાર મારાથી ચડિયાતું તમને મળવાનું નથી. એ તમને ચાહે છે. એના પ્રેમમાંથી જ એનું આ શૌર્ય જાગ્યું હશે.

નરેન: શક્ય છે. આવ આનંદ ! કેમ આમ દોડતો આવ્યો ?

સલોની: અહીં આવ્યા પછી એ ચાલવાનું ભૂલી ગયા છે. બસ દોડે છે.

આનંદ: આજે તો કારણ પણ હતું. કનોજે કહ્યું કે મને અહીં બોલાવ્યો છે. તમને મળીને પાછું બસ સ્ટેન્ડે જવું છે. તાર હતો. પપ્પા અવવાના છે. હું અને દીદી એમને લેવા જતાં હતાં ત્યાં કનોજે અમારી કાર રોકી અને એ મારી જગાએ ગયો !

નરેન: પણ તારા પપ્પા આમ એકાએક ?

આનંદ: આ મનીષાના પરાક્રમ વિશે છાપામાં વાંચ્યું હશે. અભિનંદન આપવા પધારતા હશે.

નરેન: મનીષા કોણ ?

આનંદ: હં? તમે પૂછો છો ? મનીષા કોણ ? એની હાજરીમાં આવો પ્રશ્ન ન કરતા, નહિ તો એ આત્મહત્યા કરશે.

નરેન: અત્યાર સુધી જીવી છે તો હવે કદાપિ એવું ન કરે.

આનંદ: દીદીનું ભલું પૂછવું, અહીંના ઊંચામાં ઊંચા શિખર પર જઈનેય કૂદે. જેને કાજે આવું આકરું તપ કરીને સિદ્ધિ મેળવી એ પૂછે કે મનીષા કોણ તો પછી -

નરેન: ખરેખર ? હું તો ભૂતકાળ બાદ કરી ને જીવતો હતો.

આનંદ: મનીષા યાદ કરીને જીવતી હતી. ખરેખર તો એમ કહેવું જોઈએ કે એ ભવિષ્ય માટે જીવતી હતી. પપ્પાએ તમારી સાથે એની સગાઈની ના પાડી એનો આઘાત સમજવાની ત્યારે મારી ઉંમર ન હતી. છતાંય મેં એની તરફેણમાં દલીલ કરી હતી. પપ્પાએ મને કહેલું : જા, મનીને કહે કે એક ગરોળી પકડી લાવે. તુરત હા પાડી દઉં એમની વાત સાચી હતી. મનીષા ત્યારે સુકુમાર તો હતી જ, ડરપોક પણ હતી. પપ્પાને ખાતરી હતી કે સિંહની એકાદ ત્રાડ સાંભળીને જ મનીષા મરી જશે અને નરેન્દ્રકુમારે વિધુરનું જીવન જીવવું પડશે. પણ હવે આખી વાત બદલાઈ ગઈ છે. પપ્પા ઘણા વખતથી તમારું સરનામું શોધતા હતા. એ મનીષા પાસેથી જાણશે તો સીધા અહીં જ આવશે.

નરેન: આ બધું માન્યામાં આવે એવું નથી. વધુ પડતું સારું લાગે છે. જેને માટેની મારી યોગ્યતા મેં કદી કલ્પી પણ ન હતી. (જીપનું હોર્ન સંભળાય છે.)

આનંદ: દીદી હોર્ન વગાડતી લાગે છે. હું જાઉં.

નરેન: ખરેખર તો મારે જવું જોઈએ. પણ જો એ અહીં આવવા માગતા ન હોય તો- કહેજો કે કાલે સવારે અભિનંદન આપવા કેમ્પ પર આવીશ.

સલોની: પાંચ વાગે અમે તાલીમ માટે નીકળી જઈએ છીએ.

નરેન: અને સાડા દસે આવી જાઓ છો

સલોની: ખબર તો ઘણી રાખો છો.

નરેન: મારી જવાબદારીનો ભાગ છે.

કનોજ: (પ્રવેશતાં) સલોની, ચાલ તારે નથી આવવું ?

સલોની: કેમ દીદી અહીં નથી આવતાં ?

કનોજ: એ આવે છે પણ હું અને આનંદ વિરાટબાબુને ગેસ્ટ હાઉસમાં મૂકવા જઈએ છીએ.

સલોની: એમને નરેનભાઈ વિશે કશી ખબર નથી ?

કનોજ: દીદીએ કશું કહ્યું નથી.

સલોની: તો જીપ અહીં કેમ લાવ્યાં ?

કનોજ: આનંદ અને તને લેવા. ચાલ, આવજો, નરેનભાઈ.

નરેન: આવજો !

(સલોની અને કનોજ જાય છે, નરેન થોડાંક ડગલાં ચાલે છે. જીપ ઊપડવાનો અવાજ) અરે ! એક માણસને મૂકીને જીપ ઊપડી ગઈ ! શું એને માટે એમાં જગા નહીં હોય કે - એ મનીષા હશે ! અહીં જ આવે છે. (સામે જતાં) આવ મનીષા, આ છોકરાંઓએ ભૂમિકા તૈયાર કરી ન હોત તો હું તને ઓળખી શક્યો ન હોત. તું તો જાણે કે સુંદરીમાંથી શક્તિ બની ગઈ છે. તેં એક કુટુંબને બચાવ્યું એ બદલ અભિનંદન.

મનીષા: આભાર ! મને હતું કે આ સ્વરૂપે જોઈને તું મને ભેટી પડશે.

નરેન: તું પહેલાં એટલી સુકુમાર હતી કે આવેશથી ભેટી પડતાં સંકોચ થાય. અને હવે તું એવી દીપ્તિવંત લાગે છે કે તારા તેજની અદ્ભુત રાખવાનું મન થાય. સાચે જ, એક એક પલકારે પ્રશ્ન થયા કરે છે કે તું એ જ મનીષા છે ?

મનીષા : હું અને નથી. નહોતી તે થઈ શકી એનો આનંદ છે. ગરોળીથી ડરનાર હવે મગર સાથે પણ લડી શકે એમ છે.

નરેન : બહુ આનંદ થયો તને આમ ખડતલ થયેલી જોઈને.

મનીષા: પણ મારા પપ્પાને થયો છે એટલો નહિ. બસસ્ટેન્ડ પર એમણે મને ઊંચકી લીધી અને બધા પેસેન્જરોને બતાવી. ગાંડા માણસની જેમ મોટેથી બબડાટ કર્યો. બધાં ભેગાં થઈ ગયાં અને એમને પોતાનું ઑડિયન્સ બનાવીને ભાષણ કર્યું. એમાં સાર્ત્રનો પણ હવાલો આપ્યો. કહ્યું કે કાયર માણસ બહાદુર થઈ શકે છે, સુકુમાર શક્તિશાળી થઈ શકે છે. એક શેર પણ બોલ્યા - ઈકબાલનો

ખુદી કો કર બુલંદ ઈતના કિ હર તકદીર સે પહલે

ખુદા બંદે સે ખુદ પૂછે બતા તેરી રજા કયા હૈ ?

નરેન: વાહ ! હું ત્યાં હાજર હોત તો તારી પ્રશંસા સાંભળીને ધન્ય થઈ જાત.

મનીષા: અથવા મારા પપ્પાને સીધા દવાખાને લઈ જાત. આવેશ શમી જતાં એ રડવા લાગ્યા. એ તો અમે સોગંદ દઈને જીપમાં બેસાડી દીધા, નહિ તો છાપા માટે એક બીજા સમાચાર બનત ‘દીકરીના પરાક્રમથી પાગલ બની ગયેલા પિતા ! અને એમનો આનંદ, ખરેખર તો પોતે ખોટા પડ્યા તેનો હતો.

નરેન: કઈ બાબતે ?

મનીષા: ગરોળીથી ડરનારે રીંછને ડરાવ્યાં એ ! પપ્પા મોટેથી કહેતા હતા : સાંભળો, હે મુસાફરો, દુનિયાથી થાકેલા લોકો, સાંભળો, માણસ માટે કશું અશક્ય નથી. સાર્ત્ર કહે છે તેમ એ આકાશના તારા સુધી પહોંચી શકે છે. હું કહીશ કે એ

આકાશના તારાને ફૂલની જેમ વીણી શકે છે... પપ્પા શિકારી હતા ને એક વાર મમ્મીને સાથે લઈ ગયેલા. એની ઈચ્છા નહોતી, આજ્ઞા માનીને ગયેલી. માંચડા પર હોવા છતાં નીચે વાઘની છલાંગ જોઈને એ ચીસ પાડી ઊઠેલી. એ પછી હૃદયના ધબકારાનું દર્દ કોઈ ઉપાયે દૂર ન થયું, તે ન થયું. આજે મમ્મી જીવતી હોત તો આ સમાચાર વાંચીને એના ધબકારા કાયમ માટે શમી ગયા હોત- પપ્પા કહેતા હતા, એમની વાત મને સાચી લાગી.

નરેન: તું તો સાહસમાં મારાથી પણ આગળ નીકળી ગઈ. નિર્ભય થતાં જ તું પ્રેમસ્વરૂપ બની ગઈ અને સર્વાત્મભાવે એક ભયંકર પ્રાણીના પંજા-

મનીષા: ખબર હતી કે જે ભયંકર લાગે છે એ હિંસક નથી. હવે તો મારો રોજનો અનુભવ છે કે આ પ્રકૃતિ માતા છે, વરદાત્રી છે. માણસો કેમ ભૂલી જાય છે કે -

(દૂરથી અવાજ આવે છે . શી ઈઝ ગ્રેટર ધેન મી, બીકોઝ શી ઈઝ માઈ ડોટર)

નરેન: મનીષા, આ કોનો અવાજ છે ?

(સહેજ નજીકથી અવાજ - હા, એ મારાથી પણ મહાન છે. સાક્ષાત્ શક્તિ છે. એ સિંહ પર સવારી કરે એવી છે તો પછી રીંછનું શું ગજું)

મનીષા: (હસી પડતાં) આ તો પપ્પા , બીજું કોણ ? સાચે જ એમનું ચસકી ગયું છે.

(અવાજ - આ વિશ્વમાં સહુથી સુખી માણસ હું છું. ઈશ્વરની ઈચ્છા હોય તો એની પાસેથી હું આખો પર્વત ખરીદી લઉં.)

વિરાટ: નો નેવર. હું કંઈ યુધિષ્ઠિર નથી, એકેય વાર શા માટે ખોટું બોલું?

આનંદ: યાદ કરી જુઓ, આ સજ્જનને ઓળખો છો ?

નરેન: નમસ્તે મુરબ્બી, પધારો

વિરાટ: નમસ્તે, યંગ મેન !

આનંદ: પપ્પા , આ નરેન્દ્રકુમાર છે આબુના ફોરેસ્ટ ઓફિસર - જેમની આગળ તમે એક વાર ખોટું બોલેલા.

વિરાટ: ઓહો પેલો કવિ, મનીષા પર કવિતા લખતો હતો એ?

નરેન: હવે કોઈના પર કવિતા લખતો નથી !

વિરાટ: તો મારા પર લખ ! હું આજે સહુથી સુખી છું - મોસ્ટ હેપી મેન ઈન ધ યુનિવર્સ. એક શું બે કવિતા લખ !

નરેન: દુઃખી માણસ સુખી વિશે લખે તો સાચો અર્થ ભાગ્યે જ પ્રગટ થાય.

વિરાટ: તને શુ દુઃખ છે ભાઈ ? આ મારી પરી જેવી નાજુક છોકરી તારું નામ રટીરટીને તપ કરતી રહી અને એક પછી એક શિખર જીતતી રહી ને તું તારી જાતને દુઃખી માને છે ?

આનંદ: પપ્પા, એમનું દુઃખ દૂર કરવાનો ઉપાય તમારા હાથમાં છે.

વિરાટ: શુ મનીષા, આ તારો તોફાની ભાઈ સાચું કહે છે. તારું મૌન સંમતિ સૂચવે છે. અલ્યા છોકરાઓ, પેલી મીઠાઈ લાવો ! અને આનંદ, તું જીવ લઈને જા, કોઈ જોશી - બોશીને પકડીને ઉઠાવી લાવ.

મનીષા: પણ પપ્પા, પાંચ પાંચ વરસ સુધી કોઈ કોઈને યાદ રાખી શકે ?

વિરાટ: હજી ક્યાં પાંચ પૂરાં થયાં છે ? છ માસ બાકી છે. એ પહેલાં તો હું તમને પરણાવી દઈશ.

નરેન: એની ઉતાવળ નથી. મનીષા મનમાં હતી, છે અને રહેશે. જો પ્રેમ કોઈ મુદતી વસ્તુ હોત તો અમે આમ શિખરો ભણી ગતિ કરી ન હોત. રહેવા દે આનંદ !

મનીષા: હા . જોશીને બોલાવવાની જરૂર નથી. પહેલાં તો હું આ શિબિર પૂરી કરીશ. પછી અમે થોડા દિવસ સાથે હરી ફરીશું, જૂનો સમય તાજો કરીશું.!

કનોજ: સલોની , આ ધીરજ આપણે રાખી શકીશું ? આપણે તો નક્કી કર્યું હતું કે -

સલોની: માત્ર મીઠાઈ ખાવાનું નક્કી કર્યું હતું. આપણે આ શિબિરમાં સાહસ શીખવા આવ્યાં છીએ, દુઃસાહસ નહિ! ખરું ને દાદાજી ?

વિરાટ: યસ, ધેર ઈઝ અ પોઈન્ટ, મારી દીકરી તમને બધું બરોબર શીખવી રહી છે. મારા આશીર્વાદ છે. તમે લોકો બહાદુર જ નહીં, બુદ્ધિશાળી પણ બનશો ! અને તમારા પ્રેમમાંથી જ શૌર્ય જાગશે . લો આ મીઠાઈ , આશીર્વાદના ભાગ રૂપે ખાઓ અને ખવડાવો ! ગાઓ અને ગવડાવો. તમારા ભવિષ્યમાં પ્રેમશૌર્ય અંકિત ધ્વજ ફરકાવો ! (બધાં એકમેકને મીઠાઈ ખવડાવે છે. વિરાટબાબુ ગાય છે :

- ધ્વજ પ્રકાશશે ઝળળ કસુંબી પ્રેમશૌર્યઅંકિત.

(‘ત્રીજો પુરુષ’માંથી)

શબ્દસમજૂતી

શબ્દાર્થ / સમાનાર્થી શબ્દો

પ્રતિકાર-સામનો; અણધારી-ઓચિંતી; નૈસર્ગિક-કુદરતી; શૌર્ય-બહાદુરી, વીરતા; શુષ્ક-નીરસ; ગોપિત-છૂપી; તથ્ય-હકીકત; રજા-મરજી, ઈચ્છા; બુલંદ-ભવ્ય,(અહીં) ઊંચી યોગ્યતાવાળું; સાર્ત્ર-એક મહાન ફેંચ વિચારક

વિરુદ્ધાર્થી શબ્દો

અશક્ય × શક્ય; નિર્ભય × ભયભીત; સાહસ × દુઃસાહસ

રૂઢિપ્રયોગ

હૃદય છલકાઈ જવું-આનંદિત થઈ ઊઠવું; શિખરો સર કરવાં-સફળતા પ્રાપ્ત કરવી; ધ્વજ ફરકાવવો-વિજય મેળવવો

શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ

માનવનું ભક્ષણ કરનાર-માનવભક્ષી; શારીરિક રીતે સશક્ત-ખડતલ

સ્વાધ્યાય

1. નીચે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી ખરા(✓)ની નિશાની કરો. :

(1) મનીષા દેસાઈએ સુરતી કુટુંબને કોના હુમલામાંથી બચાવેલું?

(A) રીંછ

(B) વાઘ

(C) દીપડો

(D) જંગલી ભૂંડ

(2) નરેને કઈ તાલીમ મેળવી હતી ?

(A) ઘોડેસવારીની

(B) વન સંરક્ષણની

(C) પોલીસની

(D) પર્વતારોહણની

2. એક વાક્યમાં ઉત્તર આપો.

(1) રીંછ માણસને જોઈને શું કરે છે ?

(2) નરેન લગ્નનાં માગાં પાછાં શા માટે ઠેલતો હતો ?

3. બે - ત્રણ વાક્યમાં ઉત્તર આપો.

(1) નરેન જે મનીષાને ઓળખતો હતો તે મનીષા કેવી હતી ?

(2) વિરાટભાઈએ મનીષા અને નરેનની સગાઈની ના પાડી કારણ કે...

4. સાત-આઠ લીટીમાં ઉત્તર લખો.

(1) મનીષાનું પાત્રચિત્રણ કૃતિને આધારે લખો.

વિદ્યાર્થીની પ્રવૃત્તિ

- પર્વતારોહણને લગતી માહિતી અને ફોર્મ મેળવો. વેકેશનમાં તક મેળવીને પર્વતારોહણમાં ભાગીદાર બનો.
- તમારા પર્વતારોહણના અનુભવો લખીને બાલ સામયિકો અને ટ્રેનિકોના બાલ વિભાગોમાં પ્રગટ કરવા મોકલો.
- ‘વર્ટિકલ લિમિટ’ નામની પર્વતારોહણની સાહસપૂર્ણ ફિલ્મ જુઓ.
- મલાલા જેવી બહાદુર બાળાઓનો પરિચય મેળવો.

ભાષા-અભિવ્યક્તિ

‘મારી રીતે કહું તો હું માનવ-હૃદયના સૌંદર્ય પાછળ ગાંડો હતો. પ્રકૃતિ એની બાહ્ય છબી હતી.’ એકાંકીના નાયક નરેન પાસે લેખકે આ વાક્ય બોલાવીને એનો પાત્ર પરિચય આપી દીધો છે. નાયકને પ્રકૃતિનું આકર્ષણ છે જ, પરંતુ એને વિશેષ ખેંચાણ માનવહૃદયની સુંદરતાનું છે. વળી, લેખકે એ સંકેત આપી દીધો છે કે માનવની બાહ્ય સુંદરતા કે દેખાવ કરતાં આંતરિક સુંદરતા વધારે મહત્વની છે. આ શબ્દોથી આ સાચી વાત લેખકે રજૂ કરી છે - ‘કાળા માથાનો માનવી ધારે તે કરી શકે છે. આ વિચાર મનીષાના પાત્ર દ્વારા રજૂ કર્યો છે. માનવી સંકલ્પથી અને પ્રયાસથી સફળતાનાં શિખરો સર કરી શકે છે એ વાત કૃતિમાં નીચેનાં વાક્યો સમજાવે છે તે જુઓ:

- ગરોળીથી ડરનાર હવે મગર સાથે પણ લડી શકે છે.

- માણસ માટે કશું અશક્ય નથી.
- એ આકાશના તારા સુધી પહોંચી શકે છે.
- તું તો જાણે સુંદરીમાંથી શક્તિ બની ગઈ છે.

નારી માટે વપરાતા વર્ણસગાઈના આ બે શબ્દો ‘સુંદરી’ અને ‘શક્તિ’ સાથે વપરાયા છે તેથી શબ્દ ચમત્કૃતિ સર્જાઈ છે. વળી, સુંદરીથી શક્તિ સુધીની યાત્રા એ કોમળનું ‘શક્તિશાળી’માં થયેલું રૂપાંતર પણ મનીષાના પાત્રનો એક જ વાક્યમાં કેવો આબેહૂબ પરિચય પ્રગટ કરે છે તે પણ જુઓ.

શિક્ષકની ભૂમિકા

સાચો અને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ ઊર્ધ્વગતિ અર્પે છે. વ્યક્તિને મુક્ત, વિશાળ અને સાહસિક બનાવી શકે છે તે વાત વિદ્યાર્થીઓને સમજાવવી. પ્રેમ એ મુદતી વસ્તુ નથી, એ તો સ્થાયી આવિર્ભાવ છે. પ્રેમમાં ધૈર્ય, ગંભીરતા, સમજ અને જવાબદારી અનિવાર્ય છે.

પ્રકૃતિ, પશુ અને પ્રાણીઓ સાથે સમજપૂર્વક આત્મીયતા કેળવવાની જરૂર છે. એ મનુષ્યને ઉપકારક બને છે તેથી મનુષ્યે સંહારક બનવું ન જોઈએ તે અંગે સ્પષ્ટતા કરવી.

કોમળ સ્ત્રી પણ સાહસિક બની શકે છે, ‘સ્ત્રીમાં ખૂબ શક્તિ છે, તેને માર્ગદર્શન અને તક આપવામાં આવે તો સિદ્ધિનાં શિખરો સર કરી શકે છે’ તે વિશે અન્ય ઉદાહરણો દ્વારા સમજ આપવી.

